

# Etnikai alapú politika vagy együttműködés?

## Eltérő politikai lehetőségek az ukrainai orosz politikában

Az egykori szovjet tagköztársaságok, élve az alkotmány adta kiválási lehetőséggel, illetve kihasználva a számukra kedvezően alakuló bel- és külpolitikai folyamatokat, 1990–1991-ben az önálló állami fejlődés útjára léptek. Ennek eredményeként a Szovjetunió felbomlását követően mintegy 25 millió orosz és még ettől is nagyobb számú orosz ajkú népesség találta magát Oroszország határain kívül.<sup>1</sup> A független Ukrajna megalakulásával<sup>2</sup> – Oroszországot nem számítva – nemcsak Európa legnagyobb szárazföldi kiterjedésű állama jött létre, hanem ezzel párhuzamosan megszületett kontinensünk legnépesebb nemzeti kisebbsége is: mintegy 10 millió orosz etnikumú és mintegy kétszer ennyi orosz anyanyelvű, illetve az oroszot funkcionálisan első nyelvként használó maradt Ukrajnában.<sup>3</sup>

Jelen tanulmány bemutatja, hogy etnikai/nyelvi, illetve közigazgatási szempontból milyen tényezők lehetettek az okai annak, hogy míg a Krímben az Ukrajnától való elszakadás, addig a többi, döntően orosz ajkú keleti és déli megyében a politikai együttműködés és együttélés vált a meghatározó irányzattá az 1990-es években. Az írás döntően a független Ukrajna létrejöttét követő 15–20 évre koncentrálna, azon belül a hangsúlyt az 1990-es évekre helyezi.

## Az orosz lakosságon belüli hasonlóságok és különbségek

Ukrajna nyelvi és etnikai sokszínűségéből, az országhoz különböző időszakokban csatolt régiók/megyék eltérő történelmi, gazdasági, kulturális, vallási örökségéből kiindulva már a függetlenné válást követően sokan tartottak attól, hogy az ország különböző etnikumai fenyegetést jelenthetnek az újonnan született állam egységére. Ezen belül is elsősorban az erős pozíciókkal rendelkező orosz és orosz ajkú népességről feltételezték azt, hogy egységes fellépésével alááshatja az ország önállóságát.

\* A szerző a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Közigazgatástudományi Doktori Iskolájának doktorandusza (1083 Budapest, Ludovika tér 2.).

1 Éger, 2004. 50–51.

2 Екельчик, 2007. 275–286.; Жильцов, 2018.

3 Ukrajna függetlenné válásáról és berendezkedéséről magyarul lásd: Fedinec–Halász–Tóth, 2016; Németh, 2020; Fedinec–Font–Szakál–Varga, 2021. 389–432. Az ukrainai társadalomról, etnikumokról és oroszokról: Jevtuh, 2009; Arbenyina, 2009; Holovaha–Panyina, 2009.

gát, területi integritását,<sup>4</sup> ami esetleg az egész országra kiterjedő lehetséges polgárháborúba fog torkollni. Hogy ez a forgatókönyv 2014-ig nem következett be, azt mutatta meg, hogy Európa legnagyobb létszámú nemzeti kisebbsége a számtalan hasonlóság ellenére politikai és szociológiai tekintetben egyáltalán nem volt olyan egységes, mint ahogyan azt külföldön feltételezték, illetve ahogyan az 1991-es népszavazások eredményei is mutatták.<sup>5</sup> Az oroszok többsége akkor még az önálló Ukrajna támogatója volt. Vizsgáljuk meg, hogy melyek voltak a két terület, a Krím, illetve Kelet- és Dél-Ukrajna közötti legfontosabb hasonlóságok és a különbségek (1. táblázat).

**1. táblázat. A krími, illetve a kelet- és dél-ukrajnai orosz és orosz ajkú lakosság helyzetének főbb hasonlóságai és különbségei**

Hasonlóságok	Különbségek
Mindkét régió döntően orosz ajkú.	Míg a Krím-ben egyedülként az ukrainai középszintű közigazgatási egységek közül az oroszok adták a többséget, addig a keleti és a déli részekben ukrán etnikai többség volt. <sup>6</sup>
Az orosz nyelv dominanciájának köszönhetően az Oroszországgal fenntartott kapcsolat, az orosz kulturális, szellemi és egyházi befolyás mindkét területen az országos átlagnál nagyobb jelentőséggel bírt.	A keleti és déli területeken az orosz nyelv dominanciája kiegészült egyfajta jellemzően orosz nyelvű, de helyi, regionális kötődéssel, illetve egy orosz-ukrán kettős identitással is. Ezzel szemben a Krím-ben döntően az oroszországiéhoz hasonló orosz identitás volt megfigyelhető.
A türelmetlen ukránosítás mindkét régiót érintette.	A Krím-ben az orosz nyelvű oktatási, kulturális hálózat és egyházi hovatartozás (Moszkvai Patriarkátus) az ukránosítás ellenére is megőrizte erős dominanciáját, a félsziget jobban ellen tudott állni az egynyelvű és egységes nemzetállam megteremtésére irányuló törekvéseknek.
1991-ben a szavazók többsége mindkét régióban a függetlenség mellett szavazott.	A Krím-ben az összes választásra jogosultnak csak a relatív többsége támogatta az önálló Ukrajnát. <sup>7</sup>
Mindkét régiót a tágabb, orosz politikai értelmezésben az úgynevezett Novorosszija (Új-Oroszország) elnevezésű területhez sorolják.	Egyrészt, a keleti területek egyes részei (például Harkov/Harkiv, Szumi) már a késő középkorban is közvetlenül Moszkva fennhatósága alá tartoztak. Másrészt, a Krím Ukrajnán belül autonóm köztársasági státusszal rendelkezett.
Elhelyezkedéséből adódóan mindkét terület kulcszerepet játszott Oroszország felemelkedésében, illetve továbbra is stratégiai jelentősége van az orosz geopolitikai és védelmi koncepciókban.	Szevasztopol, a Krím geopolitikai és földrajzi elhelyezkedéséből adódóan, a függetlenség elnyerése után is az orosz Fekete-tengeri Flotta legfontosabb bázisa maradt, míg Kelet- és Dél-Ukrajnában nem voltak orosz katonai támaszpontok.

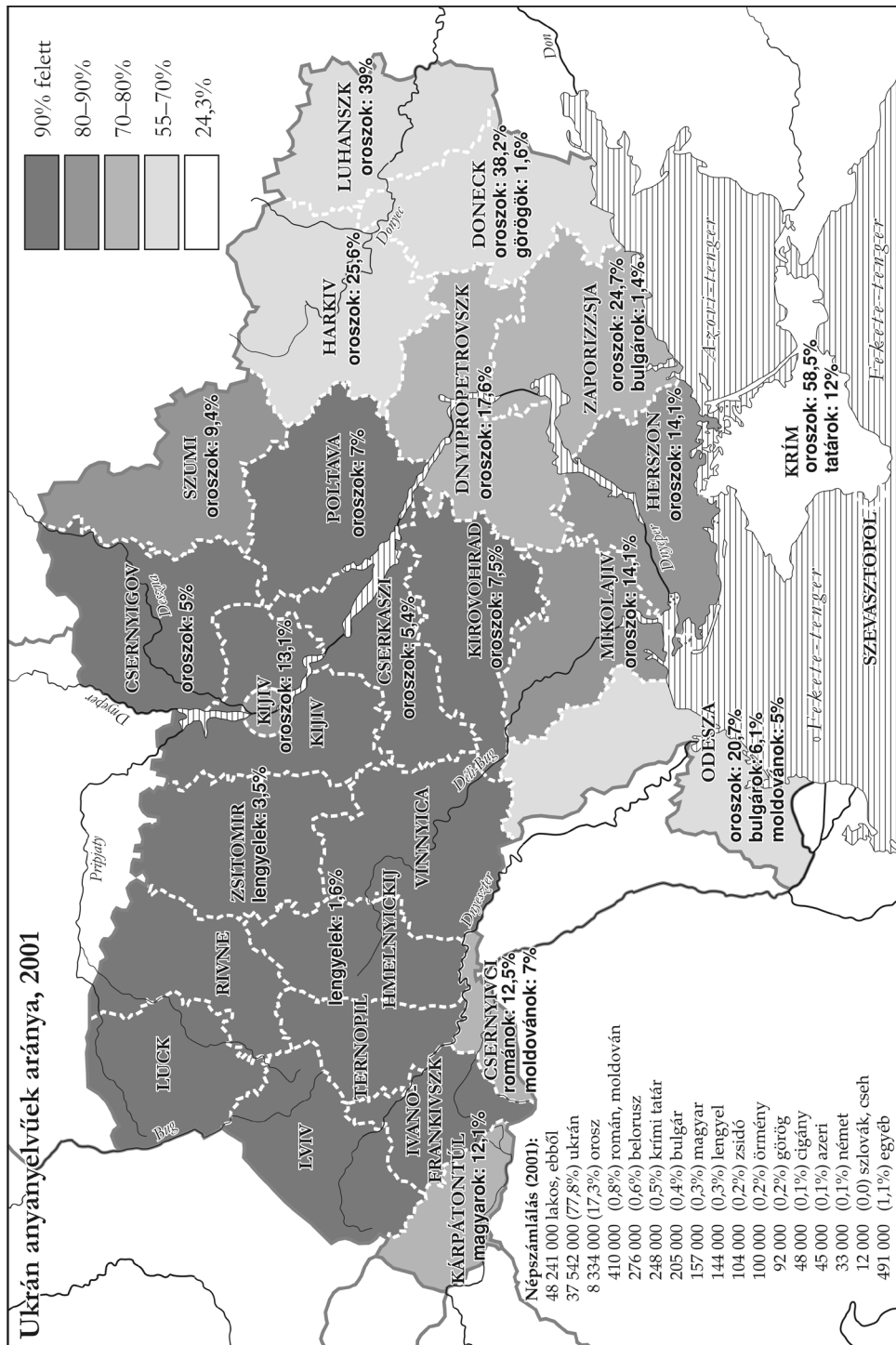
A fentiek mellett további lényeges különbség volt megfigyelhető az Oroszországhoz való viszonyulásban. A Krím félszigeten – jóllehet paradox módon a megjelent szavazók, de nem a szavazásra jogosultak többsége 1991-ben még az önálló Ukrajnát támogatta – a lakosság túlnyomó része hosszabb távon az ukrán fennhatóságot mégis csak ideiglenesnek tekintette. Az orosz és orosz ajkú népesség

4 Gorbunov, 1999.

5 Az 1991. évi népszavazás eredményét lásd például Ukrajna Állami Levéltárának hivatalos internetes portálján: *Відомість про результати Всеукраїнського референдуму, 1991* (az összes internetes forrás letöltése: 2023. október 15.).

6 A 2001. évi ukrainai népszámlálás adatai: *Всеукраїнський перепис населення, 2001*.

7 *Відомість про результати Всеукраїнського референдуму, 1991*.



a félszigetet érzelmileg továbbra is Oroszország elválaszthatatlan részének tartotta, amelyhez – annak ellenére, hogy a félsziget közvetlen szárazföldi összeköttetéssel nem rendelkezett Oroszországgal – minden kétséget kizáróan, mint anyaország-hoz viszonyult.<sup>8</sup>

A két terület etnikai összetétele közötti különbség mellett, azt szinte kiegészítve, létezik egy további fontos tényező is. Ez pedig nem más, mint az a kettős identitás, amelyre a hivatalos népszámlálási adatok nem térnek ki. Az etnikai és nyelvi összetételből adódóan a kettős identitással rendelkezők legnagyobb csoportját az orosz anyanyelvű ukránok alkották. Ennek a társadalmi jelenségnek fontos jellemzője, hogy magától értetődően elutasítja a kizárólagosságot. Az 1991-es függetlenségi népszavazások eredményei arra engednek következtetni, hogy a kettős identitással rendelkezők többsége saját hovatartozását egyrészt a független Ukrajnán belül képzelte el, másrészt etnikai, nyelvi, kulturális, sőt vallási önazonosságukból adódóan továbbra is érdekelték voltak az Oroszországgal való kapcsolatok, illetve az orosz nyelvi, kulturális és spirituális szervezetek Ukrajnán belüli fenntartásában, fejlesztésében.<sup>9</sup>

Kelet- és Dél-Ukrajna etnikai és anyanyelvi összetétele olyan meghatározó tényező volt, ami az itt élő oroszokat arra „kényszerítette”, hogy ne tisztán etnikai alapon álló, hanem az orosz és az ukrán lakosságot egyaránt megszólító és kezdetekben döntően sajátos kelet-európai baloldali, illetve populista jegyeket is hordozó politikai mozgalmak (kommunista párt, szocialista párt) felé orientálódjanak. Az 1998-as parlamenti választások után a legnagyobb parlamenti frakcióval a szavazatok közel negyedét megszerző Ukrajna Kommunista Pártja rendelkezett, amely különösen a keleti és déli régiókban tudhatott magáénak erős pozíciókat. Ezzel szinte egy időben ez a „baloldali” ideológiai orientáció fokozatosan kezdett teret veszteni, és átment egy regionális és etnikumközi érdekeket egyre erőteljesebben felvállaló politikai irányzatba. Ezen irányzat legjelentősebb erejévé az 1997-ben Ukrajna Regionális Megújulásának Pártja néven alapított, majd 2001-től Régiók Pártjára átkeresztelt politikai mozgalom vált. Az említett pártok gyakorlatilag a kelet- és dél-ukrajnai orosz (és orosz ajkú) népesség majd minden követelését képviselték, mindössze a kimondottan orosz etnikai – és nem nyelvi – elem hiányzott. Ezért a 2013–2014-es majdani eseményekig Kelet- és Dél-Ukrajnában könnyebbnek, eredményesebbnek tűnt a választók gazdasági, szociális, társadalmi kérdések mentén történő megszólítása. Másképpen mondva, a kelet- és dél-ukrajnai orosz és orosz ajkú lakosság politikai követelései nem fókuszáltak sem a nemzetiségi kérdésre, sem a szeparatista célkitűzésekre, jóllehet voltak az orosz nyelv státuszára, használatára, oktatására, valamint a nagyobb regionális hatáskörök megszerzésére irányuló célkitűzései is.<sup>10</sup>

8 A Krím, amelyet 2018 óta már híd köt össze Krasznodar megyével, akkor még csak tengeren, a keskeny Kercsi-szoroson keresztül érintkezett Oroszországgal.

9 Arbenyina, 2009; Fedinec, 2013.

10 Fedinec–Font–Szakál–Varga, 2021. 389–432.

A szovjet állam eróziójának egyik következménye az etnikai politizálás megjelenése és megerősödése volt, ami elsősorban tagköztársasági szinten volt megfigyelhető. Nem volt ez másképpen Ukrajnában sem. Sőt, a második legnépesebb egykori tagköztársaságon belül kicsiben ugyanez a folyamat ment végbe. A krími oroszok nemzeti alapon történő politikai szerveződése ugyanis már a gorbacsovi időszak végén megkezdődött.<sup>11</sup> A félsziget orosz lakosságának intézményi és hivatalnoki térnyerése is a szovjet érába nyúlik vissza. Ez teremtette meg az alapját a döntően etnikai alapokon nyugvó krími politikai mozgalom megerősödésének, aminek csúcspontjait a Kijev által el nem ismert 1992-es<sup>12</sup> és 1995-ös függetlenségi deklarációk, valamint az 1995-ben hatályon kívül helyezett alkotmány jelentették.<sup>13</sup>

Ez mindazonáltal nem jelentette azt, hogy a Krím nemzeti alapokra helyezett politikai mozgalmában a még oly korlátozott autonómia intézményi rendszere játszott volna a döntő szerepet, de kétségtelen, hogy politikailag lényegesen megkönnyítette ezt a folyamatot. Ugyanakkor megkockáztathatjuk azt a feltevést is, hogy éppen a krími autonómia – a maga korlátozott hatáskörével és intézményeivel – volt az egyik olyan tényező, ami megakadályozta, hogy akkor és ott nyílt, a félsziget teljes területére és lakosságára kiterjedő szembenállás alakuljon ki a kijevi központtal szemben. Vagyis kettős szerepet töltött be. Egyrészt magát az elszakadási törekvéseket támogatta, másrészt egyfajta feszültségvezető funkciójával a nyílt szembenállást is megakadályozta.<sup>14</sup>

Paradox módon hasonló szerepet játszott ebben az időszakban a Szevasztopolban állomásozó orosz flotta is, amely pusztán jelenlétével mindkét szemben álló felet visszatartotta a nyílt fizikai összeütközéstől. Mivel a flotta megosztása évekig vita tárgyát képezte az orosz–ukrán kétoldalú kapcsolatokban, a felek mindenképpen szerették volna elkerülni, hogy a flotta bekapcsolódjon Kijev és Szimferopol vitájába. Az orosz és az ukrán vezetés hosszú tárgyalások után 1997-ben írta alá a megállapodást, amelynek ratifikálására további két évet kellett még várni. Ezt megelőzte még az is, hogy az orosz haditengerészeti flotta bázisa továbbra is Szevasztopol maradt az erről 1996-ban aláírt és 2010-ben módosított szerződés alapján.<sup>15</sup>

## Az ukrajnai orosz lakosságon belüli politikai különbségek okai

Vizsgáljuk meg, hogy milyen tényezők voltak az okai a kelet- és dél-ukrajnai, valamint a krími oroszok közötti politikai különbségeknek. A magyarázathoz több tényezőt is figyelembe kell venni. Ezek közül a téma szempontjából a legfontosabbak: a demográfiai összetétel; a nemzeti identitás; az autonóm köztársasági és a megyei hatáskörök közötti különbség. Szembeötlő, hogy a Kelet- és Dél-Ukrajnában élő oroszok etnikai alapon nem hoztak létre számottevő politikai szervezete-

<sup>11</sup> Predan, 2004. 211–216. Lásd még: Knott, 2022.

<sup>12</sup> Акт, 1991.

<sup>13</sup> Конституция Республики Крым, 1992.

<sup>14</sup> Fedines, 2013.

<sup>15</sup> Угода, 1997; История раздела, 2009; Rácz, 2010. 59–60.

ket. A térségben a „narancsos forradalomig”, sőt egészen 2013–2014-ig nem történt említésre méltó orosz–ukrán etnikai szembenállás. Ennek alapján jogosan feltételezhetjük, hogy ellentétben a Krímmel, a Kelet- és Dél-Ukrajnában élő oroszok többsége nem támogatta a nemzetiségi alapú szembenállást, és így ezzel párhuzamosan ellenezte az erre irányuló megosztási kísérleteket is.

### *Etnikai és nyelvi összetétel*

Az előzőekben láthattuk, hogy a két régió a számtalan hasonlóság ellenére több olyan dologban különbözik egymástól, ami meghatározta viszonyát mind magához Ukrajnához, mind pedig Oroszországhoz. Az Oroszországhoz való viszonyulásnak, illetve Kelet-Ukrajnának Oroszországgal való nagy kiterjedésű, közvetlen szárazföldi kapcsolatának egyik érdekessége, hogy hiába éltek régebben és nagyobb számban oroszok és orosz anyanyelvűek ebben a régióban, mint a Krímben, az itteni oroszok a krími honfitársaikkal összehasonlítva a 2006-os narancsos forradalomig, de még 2013–2014-ig is az ukrán államhoz való tartozást illetően nyugodtabbnak és kevésbé harciasnak tündek. Közöttük a szeparatizmus ebben az időszakban még kevésbé fontos szerepet töltött be. A sztrájkok, amelyek az 1990-es években gyakoriak voltak a Donyec-medencében, döntően általános társadalmi, gazdasági kérdésekben aktivizálták a lakosságot. A nehézségek etnikai különbség nélkül egyformán érintették az orosz és az ukrán népességet. A követelések közül csupán az orosz nyelv státuszára vonatkozóaknak volt kimondottan politikai jelentőségük.<sup>16</sup> Mivel a régió döntően orosz nyelvű, és az ukrán etnikumúak jelentős része is orosz ajkúnak vallotta magát,<sup>17</sup> az orosz nyelv használatával és státuszával kapcsolatos követelések sem kizárólag etnikai alapon merültek fel. Sőt, a központi orosz területekhez különösen közel fekvő Harkov/Harkiv (és Szumi) megyékben – összehasonlítva a Donyec-medencében bekövetkezett eseményekkel, azokhoz képest – komolyabb fegyveres ellenállásra nem került sor.

Az előzőek alapján viszont azt is feltételezhetjük, hogy a Krím etnikai orosz többsége, illetve magának a többi megyétől eltérő jogi státusza és szélesebb hatáskörrel, egyúttal nagyobb társadalmi és politikai legitimitációval rendelkező intézményrendszere jelentősen megkönnyítette a félszigeten élő orosz lakosság nemzetiségi alapú politikai szervezkedését. Ez egyszerre olyan mértékű „társadalmi támogatást és felhatalmazást”, valamint ezen alapuló cselekvési szabadságot adott, hogy a helyi vezetők képesek voltak a félsziget sajátos érdekeit a kijevi központtal szemben eredményesen képviselni. A kelet- és dél-ukrajnai oroszok ugyanakkor ezek egyikével sem rendelkeztek, illetve objektív okokból nem is rendelkezhetek. A megyei nomenklatúrák etnikai értelemben ugyan egyes összetételűek voltak, de a nemzetiségi arányokból és különösen a központi kijevi politika befolyásából eredően mégiscsak ukrán többség érvényesült. Kijev különösen a megyei adminisztráció vezetőjének kinevezése során tartotta szem előtt az etnikai hovatartozást. A Krím-

<sup>16</sup> *Chronology for Russians in Ukraine*, 2004.

<sup>17</sup> Cserniczkó, 2012.



mel szemben a megyék, hatásköreikből adódóan, jóval kisebb intézményi és cselekvési autonómiával rendelkeztek.

Az orosz és az ukrán etnikum mellett azonban két másik olyan „etnikai” tényező is jelentkezett, amely elsősorban a Dnyepertől keletre, illetve a déli megyékben mutatkozott számottevőnek. Ezek egyike pedig nem más, mint az orosz nyelvű ukránság. Ráadásul ez az „etnikai csoport” a keleti és a déli megyékben mondható a legjelentősebbnek. Létszáma még a hivatalos népszámlálási adatok szerint is messze felülmúlta az itt élő oroszokét.<sup>18</sup> A Krímben, számarányukból, illetve a félsziget etnikai összetételéből adódóan, az orosz ajkú ukránok többsége jelentősebb saját önálló politikai mozgalom híján elsősorban az etnikai oroszok szövetségese volt. Ezzel szemben a keleti és déli területeken az orosz ajkú ukránoknak nemcsak számos szoros kapcsolódási pontjuk volt a helyi orosz lakossággal, de több célkitűzésük is közös volt. Az orosz anyanyelvű ukránok is felismerték, hogy csak a helyi oroszokkal együttműködve tudnak olyan „politikai szövetséget” létrehozni, amely már képes lehet Kijevvel szemben megfogalmazni politikai, szociális és gazdasági követeléseiket. Ezek a követelések természetükből adódóan egyszerre foglaltak magukban általános, az egész országra vonatkozó gazdasági, szociális és politikai, valamint regionális jellegű célkitűzéseket. A kelet- és dél-ukrajnai oroszok és ukránok szinte egy időben tudásították azt a szükségszerűséget, hogy politikai szempontból eredményesebb lehet egy nagy, nem etnikai alapokra helyezett politikai szövetség létrehozása (lásd Régiók Pártja), mint ha céljaikat külön-külön, a szavazókat egymástól elcsábítva kívánják elérni. Ha Kelet- és Dél-Ukrajnában a választók döntően csak saját etnikai pártjaikra szavazhattak volna, akkor egy jelentős réteg, ahogyan a választási eredmények is mutatják, megfelelő párt nélkül maradt volna.<sup>19</sup>

A másik jelentős csoport, amely viszont semmilyen népszámlálási statisztikában nem szerepelt, a már említett kettős identitásúaké. Ők döntően akár több generációig visszanyúló vegyes gyökerekkel rendelkeznek, és mindkét nemzethez hasonló mértékben kötődnek. A kettős identitásúak nagy átfedést mutatnak az orosz ajkú ukránokkal, a két csoport mégsem teljesen ugyanaz, viszont a két csoport közötti különbségtétel pontos meghatározása is nehézségekbe ütközik.

Ezzel szemben a krími oroszoknak nem volt szükségük arra, hogy politikai, társadalmi és gazdasági kérdések alapján szerveződő többnemzetiségű koalíciók hozzanak létre. Lényegében a félsziget etnikai és különösen anyanyelvi összetétele, a lakosság döntő hányadának Oroszország iránt érzett lelki és szellemei elköteleződése, az „Oroszország Anyácska” iránti erős nosztalgia nem is kényszerítette őket erre. Sőt, az 1990-es évektől a krími orosz politikai erők azt képviselték, hogy mindazon követelések, amelyeket a kijevi „nagyukrán” központtal szemben fogalmaznak meg, nem mások, mint a türelmetlen ukránosítás elleni, valamint a társadalmi, gazdasági és szociális lehetőségeik szűkítése és elvesztése miatti szükséges politikai fellépés, illetve viszontválasz.

<sup>18</sup> Всеукраїнський перепис населення, 2001.

<sup>19</sup> Morales, 2014.

Ugyanakkor fontos megemlíteni, hogy a 2000-es évek elejéig Kelet- és Dél-Ukrajnában az ukrán etnikai és nyelvi alapon nyugvó politikai mozgalmak még csak marginális jelentőségűek voltak. Mivel a keleti és a déli megyékben a népességben belül jelentős arányt képviseltek az orosz ajkú ukránok, illetve a kettős identitással rendelkezők, a kimondottan orosz- és orosznyelv-ellenes politikai mozgalmak és követelések ebben a régióban nem számítottak sem népszerűnek, sem jelentős tömegbázist nem tudtak magukénak. Az itt élő ukrán etnikumúaknak az orosz nyelvhasználat anyanyelvként és/vagy a mindennapi érintkezés nyelveként teljesen természetes volt. Sőt, nekik inkább a hivatalos ukrán nyelven zajló kötelező kommunikáció volt az, ami nagyobb nehézséget okozott.

Itt kell megemlíteni, hogy az irodalmi ukrán mellett létezik egy „másik ukrán nyelv” is, a szurzsik,<sup>20</sup> amelyet az ország középső területein beszélnek a legnagyobb arányban. Kelet- és Dél-Ukrajnában csekélyebb mértékben terjedt el, de a használók száma még így is meghaladta a hivatalos ukránét.

### *A krími autonómia szerepe az etnikai alapú politikai szembenállásban*

Már rögtön a Szovjetunió széthullása után, az 1990-es évek elején olyan hangok is hallatszottak, hogy az újonnan függetlenné vált köztársaságokban élő orosz kisebbség – attól tartva, hogy egyes kormányok nem fogják elismerni az orosz lakosság kollektív jogait és de facto vagy de jure diszkriminálni fogják az oroszokat – azonnal követelni fogja nemzeti és nyelvi közösségi jogait, valamint mozgolódní fog, ha nem garantálják azokat.<sup>21</sup> Jóllehet jelentős méretű megmozdulásokra, a Krímet leszámítva, 2013–2014-ig nem került sor, az orosz etnikum és az orosz ajkúak kollektív jogait szinte már a függetlenség elnyerésével egy időben – Belarusz kivételével – mindegyik utódállamban elkezdtek korlátozni.<sup>22</sup> Nem volt ez másképpen Ukrajnában sem. A türelmetlen és gyakran erőszakos ukránosítás által is generált, kisebb-nagyobb intenzitású, de mégiscsak folyamatos – nemcsak az oroszokat érintő, hanem – általános kisebbségellenesség tükrében ez a félelem valóban megalapozottnak tűnhetett. Szerencsére akkor az összetűzésekkel számoló forгатókönyv még nem következett be.

Egy többnemzetiségű államban az etnikai arányok mellett egy adott népcsoport országos vagy regionális befolyását, hatalmát, érdekérvényesítő képességét és a döntéshozatali mechanizmusban való részvételét a népességben belüli arányok mellett jelentős mértékben az általa birtokolt politikai és gazdasági hatalom határozza meg. Az intézményi rendszer elsősorban köz- és államigazgatási intézményeket, politikai szervezeteket, illetve gazdasági-pénzügyi vállalkozásokat, a hűmán erőforrások pedig a demográfiai bázis nagyságát és annak összetételét jelentik.

20 Maga a szurzsik ugyan az ukrán nyelvtani rendszeren alapul, de mind a szókinésben, mind a nyelvtani szerkezetekben, mind a kiejtésben erősen érződik rajta az orosz hatása (Csernicskó, 2013). A szurzsikot az ukrán jogszabályok nem ismerik el önálló nyelvként, azt, hasonlóan a ruszinhoz, ukrán nyelvjárásnak, dialektusnak tekintik.

21 Brubaker, 1995. 113–114.

22 Михайлов, 2018.



Ha az intézményrendszeren alapuló erőforrásokat tágabb értelemben vizsgáljuk, akkor ebbe a körbe már nemcsak a „hard power” (például a jogi és pénzügyi-gazdasági kényszerítő erővel rendelkező állami és közigazgatási) intézmények tartoznak, hanem idesorolhatjuk a „soft power” szervezeteket (például az írott és elektronikus médiát), valamint a politikai hatalom birtoklásából fakadó olyan további előnyöket, amelyek végső soron a közvetlen politikai költségek csökkentését eredményezik.

A föderális berendezkedésű nyugat-európai országok példái (így Németország – Bajorország, Spanyolország – Katalónia) is alátámasztják, hogy az önálló politikai, közigazgatási, hatalmi és nem utolsósorban gazdasági intézményrendszer megléte és birtoklása milyen fontos szerepet tölt be a regionális alapokon is nyugvó országos politika alakításában. Annak ellenére, hogy Ukrajna a függetlenség kikiáltása óta egységes államnak tekinthető, bizonyos mértékben hasonló folyamatokat figyelhettünk meg Ukrajna és a Krím vonatkozásában is. A krími oroszok azért lehettek politikai értelemben sikeresek, mert egyrészt a félszigeten abszolút többséggel rendelkeztek, másrészt ebből adódóan már a szovjet időszak végétől a helyi párt- és állami szervekben is ők töltötték be a vezető szerepet, amit Ukrajna függetlenné válása után átalakítva, de továbbra is megőriztek. Ez a két tényező egy később bármikor bekövetkezhető potenciális „robbanás”, illetve a kijevi központtal való permanens szembenállás alapját teremtette meg a Krímben.<sup>23</sup>

Hogyan is nézett ki ez a gyakorlatban? Az 1954-ig Oroszországhoz tartozott terület orosz vezetése nemcsak igyekezett, de képes is volt eredményesen felhasználni a rendelkezésére álló gazdasági és politikai eszközöket arra, hogy a nagyobb autonómiára, illetve függetlenségre irányuló törekvéseket a helyi orosz és nem orosz lakosság is magáénak érezze. A szovjet időszak végén visszaállított krími autonómia a helyi orosz vezetés számára azt a célt is szolgálta, hogy a helyi orosz nomenklatúra már a független Ukrajna létrejöttével egy időben kiterjessze és tovább növelje befolyását az autonóm köztársasági intézményrendszer valamennyi területén. Nem utolsósorban fontos szerepet játszott a helyi hatalmi pozíciók elosztásában is.<sup>24</sup>

Sok vonatkozásban hasonló elvárásai voltak a kelet- és dél-ukrajnai orosz elitnek is: az autonómia elnyerését hol erősebben, hol kisebb mértékben nemcsak a helyi orosz, de az ukrán elit is támogatandónak tartotta, ami megvalósulása esetén akár Ukrajna föderális átalakítását is magában foglalta volna (ez az ukrán állami-ság hosszú távú megőrzésének, illetve helyreállításának az alapja lehetne). Annak ellenére, hogy komolyabb próbálkozások a 2010-es évek közepéig nem történtek, a gondolat végig ott parázslott a felszín alatt, és csak a „megfelelő alkalomra” várt, hogy a felszínre törhessen.<sup>25</sup> Ezt a történelmi pillanatot Kelet- és Dél-Ukrajnában a „narancsos forradalom” időszaka hozta el, amikor is a megyék egymás után nyilvánították ki területi különállásukat. Ebben az időszakban felvetődött a Délkelet-

23 Gorbunov, 1999.

24 Roeder, 1991. 196–232.

25 Григорьянц et al., 2011.

Ukrán Autonóm Köztársaság megalakításának gondolata is. (Hasonló jelenségek, melyek egyik megnyilvánulási formája volt a kárpátaljai, illetve a kárpátaljai magyar autonómiatörekvés, az ország más területein is jelentkeztek.)<sup>26</sup> Kelet- és Dél-Ukrajnában az autonómia-, a szélesebb regionális hatáskörökre vonatkozó követelések magukban foglalták az orosz nyelv második állami nyelvként való intézményesítését, a szorosabb kapcsolatot Oroszországgal és a mélyebb integrációt a Független Államok Közösségével. Ezek természetükből adódóan mind megjelentek a krími orosz követelések között is. Mindazonáltal a krími orosz politikai erőknél a köztársasági kormányzatban és hatalmi intézményekben betöltött domináns szerepe, kiegészülve a lakosság támogatásával, nagymértékben megkönnyítette azt, hogy az említett célok elérése érdekében hatékonyabban lépjenek föl.

A szovjet állam eróziójának időszaka a Krímet az átlagos megyei státusból egy, az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaságon belüli autonóm köztársasági státuszba emelte 1991 elején, majd nem sokkal Ukrajna függetlenségét követően létrejött egy kvázi „állam az államban” helyzet. Az 1991. évi lényeges jogi és közigazgatási változásnak köszönhetően a helyi orosz vezetés már megfelelő politikai és gazdasági hatalommal, és nem utolsósorban társadalmi támogatottsággal rendelkezett ahhoz, hogy kikiáltssa a félsziget önállóságát. Azzal a lépéssel ugyanis, hogy a Szovjetunió és az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság visszaállította a Krími Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaságot, megteremtődött egy működőképes és etnikai alapon nyugvó politikai entitás sikeres újraszervezéséhez szükséges jogi alap. Mindez annak ellenére igaz, hogy a krími autonómia hangsúlyozottan nem etnikai, hanem közigazgatási alapon jött létre.

A krími orosz vezetés és lakosság kezdeti sikerei olyan politikai tőkét eredményeztek, ami lehetővé tette, hogy még több, a hatalom megszerzéséhez és megszilárdításához szükséges politikai és gazdasági erőforráshoz jussanak. A krími orosz elszakadáspárti mozgalmak megerősödésének, a Kijevvel szembeni nyílt szembenállás vállalásának nemcsak belső, hanem külső okai is voltak. Az orosz parlament, az Állami Duma már 1992 januárjában érvénytelennek nyilvánította a Krím Ukrajnához csatolását.<sup>27</sup> Ily módon a félsziget státuszával kapcsolatos szándékok és a függetlenségi törekvések már nemcsak az ukrán belpolitikát érintették, hanem nemzetközi kérdéssé is váltak. Mindehhez hozzájárult még a Fekete-tengeri Flotta megosztása körüli vita, beleértve Szevasztopol státuszát is.<sup>28</sup>

A keleti és a déli megyék orosz politikai vezetőiről mindezek már nem mondhatók el. Ők már csak a népességen belüli arányokból kiindulva sem tölthetnek be meghatározó számú kulcspozíciót a helyi középszintű állami apparátusokban, így nem voltak abban a helyzetben sem, hogy olyan politikai és gazdasági erőforrásokon alapuló intézményi hálózatokat hozzanak létre, amelyek lehetőséget biztosítottak volna az orosz lakosság nemzeti alapú politikai megszervezésére. Ez azonban nem zárta ki azt, hogy a helyi hatalomra a különböző regionális

26 Lásd: Fedinec, 2015.

27 Gorbunov, 1999.

28 Fehér, 2010.

érdekcsoportok ne lettek volna képesek nyomást gyakorolni. A helyzet azonban fordítva is igaz volt: a helyi politikai vezetés is nyomást gyakorolt a helyi gazdasági elitre, és annak anyagi erejét fel is használta politikai céljaihoz.<sup>29</sup> A folyamat azonban kétirányú lett, sőt meg is fordult: a gazdasági elit, az országos vagy regionális oligarchák (Rinat Ahmetov, Ihor Kolomojszkij, Petro Porosenko, Viktor Medvedcsuk) saját politikai mozgalmakat, pártokat hoztak létre. A volt szovjet utódállamokban a politikai és gazdasági elit a mai napig erősen összefonódott, szétválasztásuk szinte lehetetlennek tűnik.

A krími orosz lakosság etnikai alapon történő megszólítása és politikailag aktívvá tétele eredményesebb volt, mint a kelet- és dél-ukrajnai oroszoké. Ennek egyik oka, hogy mind a Krími Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaság, mind a Krími Autonóm Köztársaság olyan intézményrendszerrel rendelkezett, amellyel a többi megye nem. Ráadásul mindezeket a kivételes jogokat és hatásköröket a krími orosz többség eredményesen fel is tudta használni céljai elérése érdekében. Az autonóm köztársasági státuszából eredően a helyi orosz vezetés nemcsak birtokolta a félsziget erőforrásait, de képes volt a lakosság többségi véleményének politikai megjelenítésére is. A Krím autonómiájával kapcsolatban azonban fontos megemlíteni, hogy azt sem az 1996-os ukrán, sem az 1998-as krími alkotmány nem határozta meg pontosan, mire is terjed ki. Mindennek politikai célja pedig nem volt más, mint a Krím elszakadását célzó orosz szeparatista törekvések megakadályozása.<sup>30</sup>

## A permanens szembenállás kezdetei – Szimferopol vs. Kijev

A krími oroszok regionális hatalmának megteremtése már a Szovjetunió felbomlása előtt elkezdődött. 1990 szeptemberében juttatta el a Krími Legfelsőbb Tanács az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság és az Oroszországi Szovjet Szocialista Szövetségi Köztársaság Legfelsőbb Tanácsához azt a petíciót, amelyben a Krími Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaság helyreállítását kérték. Az 1991. január 20-án megtartott népszavazáson, amelyen a szavazásra jogosultak 82 százaléka vett részt, a szavazók 93 százaléka a Krími Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaság – mint a Szovjetunió jogalanya és a Szövetségi Szerződés részese – visszaállítása mellett döntött.<sup>31</sup> A népszavazás egyértelműen azt üzenete, ha Ukrajna kiválik a Szovjetunióból, akkor a Krím is deklarálja saját elszakadását. 1991. február 12-én az Ukrán Legfelsőbb Tanács visszaállította a Krími Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaságot.<sup>32</sup> Néhány hónappal később, az ukrán függetlenség deklarálásának napján, 1991. augusztus 24-én Jurij Meskov megalapította a Krími Köztársasági Mozgalmat, amely végső célként a Krím Ukrajnától való elszakadását jelölte meg. 1991. szeptember 4-én a krími parlament, mint Ukrajna alkotórésze, deklarálta a félsziget szuverenitását. 1992. február 26-án a krími parlament a Krími Autonóm Szovjet

29 Roeder, 1991. 228–232.

30 Fedinec, 2015. 89.

31 Носкова, 2016.

32 *Chronology for Russians in Ukraine*, 2004.

Szocialista Köztársaság nevének Krími Autonóm Köztársaságra való változtatásáról döntött. 1992. május 5-én a szimferopoli vezetés már elérkezettnek látta az időt arra, hogy megfelelő anyagi és intézményi hatalom birtokában kimondja a terület függetlenségét, Ukrajnától való elszakadását.<sup>33</sup>

Míg a függetlenség elnyerésével szinte egy időben Szimferopol a nagyobb önállóság, sőt az elszakadás, addig Kijev az erőteljesebb központosítás, a szorosabb központi befolyás és ellenőrzés irányába tett lépéseket. Ez utóbbiak közé tartozott Leonyid Kravcsuk elnök 1992. április 14-én kelt, 1992. július 24-én módosított elnöki rendelete, amely létrehozta az össznemzeti helyi állami közigazgatást. A jogszabály értelmében az ország elnöke jelöli ki a helyi végrehajtó hatalom vezetőjét minden szinten, így biztosítva a párhuzamos struktúrát a már meglévő és nem utolsósorban választott megyei, járási szint mellé. Vagyis a korábbi szovjetrendszert ezzel a lépéssel nemcsak kiegészítették, de két részre is osztották. Megmaradt ugyan a helyi önkormányzati struktúra, melynek feladata magában foglalta a helyi lakosság érdekeinek képviseletét és pontosan meghatározott felelősségét a gazdasági, szociális szféra területén. A helyi önkormányzatokat viszont az állami adminisztráció általános felügyelete alá helyezték. Ez az intézkedés súlyosan korlátozta a helyi önkormányzatok lehetőségeit, hogy kifejezzék az autonómiakövetelésüket, egyúttal kiváltotta egyes befolyásos helyi körök ellenállását is. A törvény módosítása 1994-ben ugyan megszüntette az elnöki megbízottak és az állami közigazgatás intézményeit, de Leonyid Kucsma elnöksége alatt 1999-ben újra felállították ezt az intézményrendszert.<sup>34</sup>

A kelet- és dél-ukrajnai orosz lakosságot tehát gyakorlatilag az ukrán elnök által kinevezett vezető irányította, ami egyrészt hozzájárult ahhoz, hogy a kijevi központ a helyi orosz és egyéb nemzetiségű lakosságot, illetve azok vezetőit szorosabb ellenőrzés és felügyelet alatt tartotta. Másrészt a „helytartói intézmény” tovább erősítette Kijev befolyását és hatalmát a régiókon belül. A legfontosabb azonban, hogy az ilyen „prefektúrajellegű” intézményrendszer olyan lehetőséget adott a „nagyukrán” nacionalista köröknek, ami képessé tette őket arra, hogy bármilyen vélt vagy valós etnikai alapú politikai szervezkedést csírájában elfojtsanak, de legalábbis erőteljesen korlátozzanak. Ezzel szemben a Krímben a függetlenség 1992-es deklarálásakor – annak ellenére, hogy Kravcsuk elnök már kiadta az elnöki helyi képviselet (elnöki megbízott) bevezetéséről szóló rendeletét – még nem volt elnöki megbízott. A Rada csak 1992. december 17-én fogadta el az Ukrajna elnökének a Krími Köztársaságba kinevezett képviselőjéről szóló törvényt.

A kijevi ukrán vezetés kezdeti határozatlanságát mutatta viszont az, hogy az elnöki megbízott kinevezése helyett a krími parlamentnek adott még nagyobb hatalom biztosításával próbálta meg kibékíteni a helyi oroszokat: 1992. június 30-án a Rada törvényt fogadott el az ukrán állami szervek és krími köztársasági szervek közötti hatalommegosztásról. A törvény bevezette a félsziget lakói számára a kettős, ukrán és krími állampolgárság intézményét, és biztosította a Krím tulajdonjogát

33 Zaborsky, 1995. 15–18.

34 Fedinec, 2016. 23.

a félsziget területén fekvő összes földterületre és természeti erőforrásra. Ezen rendelkezésekkel, illetve ezt megelőzően, június 1-én garantálták a Krím speciális gazdasági státuszát. Mindezek az intézkedések azonban már megkésették voltak és csak az elszakadáspárti krími erők hatalmát erősítették meg.

1992 szeptemberében a krími törvényhozás úgy módosította az alkotmányt, hogy megfeleljen az ukrán törvényeknek. 1993 szeptemberében a krími parlament törvényt fogadott el a Krími Köztársaság elnökének megválasztásáról. Az 1994 januárjában megtartott voksolást nagy fölénnyel Jurij Meskov elszakadás- és oroszparti politikus nyerte meg. 1994 júliusában, azt követően, hogy a kijevi vezetés a krími belügyi erőket saját alárendeltségébe vonta, mintegy válaszként a krími parlament megszavazta, hogy minden hatáskört, kivéve azokat, amelyeket önként Kijevnek át nem ad, saját hatáskörébe von. Ezenkívül a helyi parlament élesen elítélte az ukrán vezetést a krími alkotmány és törvények megsértése miatt is.<sup>35</sup>

Meskov 1995 márciusáig töltötte be a posztot, addig, amíg a krími elnöki tisztséget – már Leonyid Kucsma elnöksége alatt – a kijevi központ meg nem szüntette. Kucsma nemcsak az elnöki posztot törölte el, de a krími alkotmány semmissé nyilvánítása mellett a Szimferopolban székelő autonóm kormányt is rendeletileg a kijevi központi kormány alá vonta. Ezzel a lépéssel gyakorlatilag felszámolta a félsziget rövid ideig működő autonómiáját. (Meskov az ország elhagyására kényszerült.) A Krím Ukrajnán belüli státuszának végleges rendezésére 1998-ban, az 1996-os ukrán alkotmánnyal összhangban megalkotott alkotmányának<sup>36</sup> elfogadásával került sor. Az ukrán politika a Krími Autonóm Köztársaság alaptörvényére a félsziget problémájának végleges megoldásaként tekintett, melynek legfontosabb célja az autonóm köztársaság helyzetének szabályozása mellett az orosz elszakadási törekvések megakadályozása volt.<sup>37</sup>

## Összegzés

Az a fajta politizálás, ami a szovjet nomenklatúrán belül az etnikai háterszág megteremtésére és felhasználására irányult, Sztálin halála után vette kezdetét. Részben ennek köszönhető Hruscsov is, hogy a Szovjet Kommunista Párt első titkára lett, mivel megválasztásában az ukrán küldöttek támogatása döntő szerepet játszott. Mintegy annak „ellentételezéseként” a Krím 1954-ben Oroszországtól Ukrajnához került. A hruscsovi időszaktól kezdődően a helyi szovjet nomenklatúra tagjai, saját nemzeti közösségük támogatását élvezve, lépésről lépésre kiépítették saját intézményi és személyi háterszágukat, ami hozzájárult a központtól való függőség csökkentéséhez. Nem volt ez másként Ukrajnában sem. Mivel az ukrán függetlenség elnyerése után a régi-új krími elit, amely úgy tapasztalta, hogy saját nemzeti közösségén belül érvényesülő befolyását és pozícióit a központosítást és az egységes

35 *Chronology for Russians in Ukraine*, 2004.

36 *Закон України Про Конституцію Автономної Республіки Крим*, 1998.

37 Fedinec, 2018.

nemzetállam eszméjét egyre erősebben hirdető kijevi központ részéről valós veszély fenyegeti, arra törekedett, hogy a már korábban bevált etnikai alapú politizálást felelevenítse és annak segítségével próbálja meg aktivizálni saját nemzeti közösségét, ami nem mellesleg népszerűségének növekedését is eredményezheti. Így a krími orosz politikai vezetők – köztük a függetlenségi mozgalomban vezető szerepet játszó Kommunista Párt és a korábbi nomenklatura (például Meskov) tagjai – arra használták fel az etnikai kártyát, hogy megerősítsék korábbi helyzetüket és megőrizték hatalmukat. Ezzel ellentétben Kelet- és Dél-Ukrajnában az oroszok kisebbségben voltak. A krími autonómia létezése, még ha sok esetben nem is beszélhetünk teljes körű autonómiáról, részben magyarázatul szolgál arra, hogy a krími orosz vezetés miért volt jobb helyzetben nemzeti közössége támogatásának megszerzésében, mint a kelet- és dél-ukrajnai oroszok. A kelet- és dél-ukrajnai oroszok nem rendelkeztek sem elegendő létszámú saját nemzeti politikussal, sem jól látható politikai és gazdasági hatalommal. Kelet- és Dél-Ukrajnában csekélyebb volt az erős nemzeti öntudatú, befolyásos etnikai orosz elit létszáma, és olyan megfelelő saját intézményi rendszerrel sem rendelkezett, amit felhasználhatott volna az etnikai alapú politizáláshoz. A legfontosabb ok azonban az a tény, hogy a keleti és déli megyékben az orosz–ukrán etnikai szembenállásnak sem komoly hagyományai, sem egyéb alapjai nem voltak. A kelet- és dél-ukrajnai orosz lakosság kizárólag etnikai alapú politikai mozgósítása így be sem következhetett.

## Forrás- és irodalomjegyzék

### 1. Kiadott források és szakirodalom

*Акт*

1992 *Акт о провозглашении государственной самостоятельности Республики Крым*. <https://zakon.rada.gov.ua/krym/show/rb0072002-92#Text>.

Андреев

2002 Андреев, А. Р.: *История Крыма*. Москва, 2002.

Arbenyina

2009 Arbenyina, Vira: Az oroszok Ukrajnában. Társadalmi státus, közérzet, integrálódás. In: *Ukrajna színeváltozása 1991–2008. Politikai, gazdasági, kulturális és nemzetiségi attitűdök*. Szerk.: Fedinec Csilla – Szereda Viktória. Pozsony, 2009. 353–364.

Brubaker

1995 Brubaker, Rogers: National Minorities, Nationalizing States, and External National Homelands in the New Europe. In: *Daedalus*, 124. (1995) 2. sz. [What Future for the State?] 107–132.

*Chronology for Russians in Ukraine*

2004 UNHCR Minorities at Risk Project: *Chronology for Russians in Ukraine*. 2004. <https://www.refworld.org/docid/469f38ed5.html>.

Csernicskó

2012 Csernicskó István: Új nyelvtörvény Ukrajnában. In: *Nyelv és Tudomány*. [nyest.hu](http://nyest.hu), 2012. augusztus 7. <https://m.nyest.hu/hirek/uj-nyelvtorveny-ukrajnaban>.



2013 Csernicskó István: Az ukrán szociolingvisztika nyelvszemlélete a szurzsik megítélésének tükrében. In: *Elmélet és empiria a szociolingvisztikában*. Szerk.: Kontra Miklós – Németh Miklós – Simkovics Balázs. Bp., 2013. 119–136.

Доній

2019 *Трансформація української національної ідеї*. Упор.: Доній, Олесь. Київ, 2019.

Éger

2004 Éger György: A kisebbségi kérdés Közép-Európában 1990 után. In: *Külügyi Szemle*, 3. (2004) 1–2. sz. 48–62.

Екельчик

2007 Екельчик, Сергей: *История Украины. Становление современной нации*. Киев, 2007.

Fedinec

2013 Fedinec Csilla: Az autonómia-gondolat ukrainai változatai. In: *A közép-európaiság dicsérete és kritikája*. Szerk.: Fedinec Csilla – Ilyés Zoltán – Simon Attila – Vizi Balázs. Pozsony, 2013. 268–292.

2015 Fedinec Csilla: Magyarok Kárpátalján (Ukrainában). Etnoregionális szándékok elméletének és gyakorlatának néhány aspektusa. In: *Fórum. Társadalomtudományi Szemle*, 17. (2015) 1. sz. 87–100.

2016 Fedinec Csilla: Az oszthatatlan Ukrajna. In: *Új Egyenlítő*, 16. (2016) 5. sz. 22–24.

2018 Fedinec Csilla: Az őslakos státusz Ukrajnában. In: *Fórum. Társadalomtudományi Szemle*, 20. (2018) 2. sz. 75–86.

Fedinec–Font–Szakál–Varga

2021 Fedinec Csilla – Font Márta – Szakál Imre – Varga Beáta: *Ukrajna története. Régiók, identitás, államiság*. Bp., 2021.

Fedinec–Halász–Tóth

2016 Fedinec Csilla – Halász Iván – Tóth Mihály: *A független Ukrajna. Államépítés, alkotmányozás és elsüllyesztett kincsek*. Bp., 2016.

Fehér

2010 Fehér Diána: A soknemzetiségű Krím-félsziget az orosz–ukrán kapcsolatokban. In: *Pro Minoritate*, 2010. nyár 84–105.

Gorbunov

1999 Gorbunov, Yuri: *The Explosive Situation in Crimea and around It*. 1999. <http://ccssu.crimea.ua/crimea/articles/index.htm>.

Григорьянц et al.

2011 Григорьянц, В. Е. – Жильцов, С. С. – Ишин, А. В. – Мальгин А. В.: *Федерализация Украины. К единству через разнообразие*. Москва, 2011.

Holovaha–Panyina

2009 Holovaha, Jevhen – Panyina, Natalija: Az ukrán társadalom átalakulása. A gorbacsovi reformpolitikától a narancsos forradalomig. In: *Ukrajna színeváltozása 1991–2008. Politikai, gazdasági, kulturális és nemzetiségi attitűdök*. Szerk.: Fedinec Csilla – Szereda Viktória. Pozsony, 2009. 50–72.

История раздела

2009 История раздела Черноморского флота. Справка. In: *РИА Новости*, 24. 03. 2009. <https://ria.ru/20090324/165866414.html>.

Jevtuh

2009 Jevtuh, Volodimir: Az ukrán társadalom etnikai-nemzeti sajátosságai. In: *Ukrajna színe-változása 1991–2008. Politikai, gazdasági, kulturális és nemzetiségi attitűdök*. Szerk.: Fedinec Csilla – Szereda Viktória. Pozsony, 2009. 307–327.

Knott

2022 Knott, Eleanor K.: *Kin Majorities: Identity and Citizenship in Crimea and Moldova*. Montreal, 2022.

Конституция Республики Крым

1992 Конституция Республики Крым. <https://zakon.rada.gov.ua/krym/show/rb076a002-92?lang=ru#Text>.

Marples–Duke

1995 Marples, David R. – Duke, David F.: Ukraine, Russia, and the Question of Crimea. In: *Nationalities Papers*, 23. (1995) 2. sz. 261–289.

Михайлов

2018 Михайлов, В. П.: Общие проблемы нарушения прав российских соотечественников на постсоветском пространстве. In: Михайлов, В. П.: *Российские соотечественники и миграционная политика России. Статьи, выступления, доклады, аналитика*. Москва, 2018. 9–18.

Morales

2014 Morales, Javier: There Will Be No Winners in Ukraine if the New Political Leadership Fails to Protect the Interests of All Citizens. In: *EUROPP. European Politics and Policy blog* [London School of Economics'], February 24th, 2014. <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2014/02/24/there-will-be-no-winners-in-ukraine-if-the-new-political-leadership-fails-to-protect-the-interests-of-all-citizens/>.

Németh

2020 Németh Gyula: *Ukrajna biztonságpolitikai helyzete a Majdan téri események tükrében*. [PhD-értekezés, Óbudai Egyetem.] Bp., 2020. [http://www.lib.uni-obuda.hu/sites/lib.uni-obuda.hu/files/Nemeth\\_Gyula\\_ertekezes.pdf](http://www.lib.uni-obuda.hu/sites/lib.uni-obuda.hu/files/Nemeth_Gyula_ertekezes.pdf).

Носкова

2016 Носкова, Инна: Как в Крыму 25 лет назад проходил первый советский референдум. In: *Московский Комсомолец*, 20 января 2016.

Predan

2004 Ukraine. Minority Legislation. In: *Minorities and the Central European Initiative*. Prepared and edited by Predan, Milan. Ljubljana, 2004. 211–216.

Rácz

2010 Rácz András: A Fekete-tengeri Flottáról szóló orosz–ukrán megállapodás margójára. In: *Nemzet és Biztonság*, 3. (2010) 4. sz. 59–65.

Roeder

1991 Roeder, Philip G.: Soviet Federalism and Ethnic Mobilization. In: *World Politics*, 43. (1991) 2. sz. 196–232. DOI: <https://doi.org/10.2307/2010471>.

Угода

1997 Угода між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України. 1997. [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643\\_076#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_076#Text).

*Відомість про результати Всеукраїнського референдуму*

1991 *Відомість про результати Всеукраїнського референдуму, 1 грудня 1991 р.* [http://www.archives.gov.ua/Sections/15r-V\\_Ref/index.php?11](http://www.archives.gov.ua/Sections/15r-V_Ref/index.php?11).

*Всеукраїнський перепис населення*

2001 *Всеукраїнський перепис населення, 2001.* <http://2001.ukrcensus.gov.ua/rus/results/general/nationality/>.

Zaborsky

1995 Zaborsky, Victor: *Crimea and the Black Sea Fleet in Russian-Ukrainian Relations.* Cambridge, 1995. (CSIA Discussion Paper 95-11.)

*Закон України*

1992 *Закон України Про статус автономної Республіки Крим.* 1992. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2299-12#Text>.

1998 *Закон України Про Конституцію Автономної Республіки Крим.* 1998. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117/96-%D0%B2%D1%80/ed19950317#Text>.

Жильцов

2018 Жильцов, С. С.: История становления украинского государства (до распада СССР). In: *Проблемы постсоветского пространства*, 5. (2018) 3. sz. 309–328. DOI: <https://doi.org/10.24975/2313-8920-2018-5-3-309-328>.

## CSABA SÁFI

### ETHNIC POLITICS OR COOPERATION?

#### DIVERGING POLITICAL OPTIONS IN RUSSIAN POLITICS IN UKRAINE

The former member republics, taking advantage of the possibility of secession provided by the Soviet constitution, and taking advantage of the favourable internal and external political processes, embarked on the path of independent state development in the 1990–1991 period. As a result, after the dissolution of the Soviet Union, about 25 million Russians and an even larger number of Russian-speaking people found themselves outside the borders of Russia. With the establishment of independent Ukraine, Europe's second largest land area state and its most populous national minority was created. About 10 million ethnic Russians and about twice as many native Russian speakers or those using Russian as a functional first language remained in Ukraine. The article shows why secession from Ukraine has become the dominant trend in Crimea, and political cooperation and coexistence in the other Russian-speaking eastern and southern counties. The article mainly focuses on the first 15–20 years of independent Ukraine, but it places the greatest emphasis on the 1990s.

